

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

**A TENGERI HAJÓZÁS BIZTONSÁGA ELLEN ELKÖVETETT EGYES
CSELEKMÉNYEK NEMZETKÖZI JOGI KÉRDÉSEI**

TÉZISEK

Dr. Kiss Amarilla Márta

Témavezető:

Dr. Ádány Tamás Vince

Tanszékvezető egyetemi docens

Budapest

2022.

I. AZ ÉRTEKEZÉS TÁRGYA ÉS A KUTATÁS CÉLJA

„*Navigare necesse est, vivere non est necesse.*” A Plutarkhosz által Pompeius Magnusnak tulajdonított bölcsesség egyetlen, ma is érvényes mondatba sűrítette a hajózás fontosságát. Ez pedig sejtetni engedi, miért tartották a kalózkodást olyan bűncselekménynek, amely egyetemes megvetést váltott ki, és amellyel szemben minden közösségnek fel kellett lépnie.

A tengerek ma a kereskedelem közel 90%-t biztosítják, a legtöbb állam, ha nincs is tengeri kijárata, rendelkezik valamiféle tengeri érdekeltséggel. A növekvő tengeri forgalom miatt kiemelkedően fontos a hajózás szabadságának és a tengerek biztonságának védelme. A kalózkodás pedig egy olyan bűncselekmény, amely ezeket komolyan veszélyezteti, és amelynek intenzitása hiába csökken egy régióban, egy másikban fellángol, állandóan jelen van. A Sars-Cov-2 pandémia alatt megfigyelhető volt az incidensek számának növekedése, mivel a járvány még nehezebb helyzetbe hozta az érintett parti államokat, amelyekben a jog uralma eleve nem megfelelően működik.

A kalózkodáshoz gyakran társul valamiféle romantikus kép, azonban a dolgozat igazolja, hogy az elkövetők magas szinten felfegyverkeztek, és nem riadnak vissza az erőszak alkalmazásától. Nehéz őket visszaverni, ha egyszer holttérbe kerülnek és elérik a hajót. A hajó megközelítésekor pedig gyakran nem lehet tudni, hogy békés halászkoról vagy kalózkoról van szó, a szerepeket gyakran egy pillanat alatt felcserélik.

A dolgozat célja tehát a nemzetközi jog olyan klasszikus területét vizsgálni, amely a nemzetközi jog számos más területének fejlődéséhez is nagyban hozzájárult. Azonban ennek ellenkezője is igaz, hiszen annak oka, hogy miért birkózunk meg olyan nehezen a kalózkodással, a modern nemzetközi jog felépítésére vezethető vissza. A hagyományosan az államokra alapozó rendszerben a kalózkodók törvényen kívüliek számítottak, nehéz volt velük szemben hatékonyan fellépni. Az érintett államokban, ahonnan az elkövetők jönnek, a kalózkodás és a fegyveres rablás a korrupciót és a szervezett bűnözést erősíthetik, illetve ezek egyfajta tüneteként jelennek meg, így egymást gerjesztik.

A kutatás célja megvizsgálni a jelenséget és feltárni azokat a pontokat, ahol jogbizonytalanság mutatkozik. Ennek érdekében bemutatom a kalózkodás által érintett legfőbb régiókat és a támadások jellegzetességeit. Mivel a dolgozat nemzetközi jogi megközelítést alkalmaz, így annak elsődleges célja a hatályos nemzetközi joganyagot bemutatni, elemezve

annak kialakulását valamint próbára tenni annak gyakorlati alkalmazhatóságát. A dolgozat a fogalmi elhatárolás és értelmezés bizonytalanságait szándékozik megvilágítani, összevetve az eltérő logikára épülő hatályos egyezményeket és a Biztonsági Tanács határozatait. Utóbbiak hívták életre a határon átnyúló rendészeti megállapodásokat is, amelyeknek alkalmazása főleg joghatósági és emberi jogi aggályokat vet fel. A hatályos szabályokat elemezve, előkerül a tengeren elkövetett terrorizmus, annak kérdése, hogy min múlik két, egyébként hasonló magatartás minősítése. Többször találkozhatunk azzal, hogy a kalózkodást és a terrorizmust szándékosan összemossák, az Egyesült Államok a terror ellen hirdetett háborút például részben a kalózkodással indokolta jogilag. Ezért a kutatás egyik fontos kérdése, hogy miként lehet a két, sőt, a fegyveres rablást is idesorolva, három cselekményt elhatárolni.

Emellett, a dolgozatnak kifejezett célja bemutatni a magánszereplők jelentőségét a folyamatban, ismertetni a biztosítók, hajózási társaságok álláspontját. Utóbbi ugyanis még egy értelmezési réteggel bővíti az eddigi szabályokat a gyakorlat oldaláról. A magánszféra másik megjelenési lehetősége a magán fegyveres kíséret bevetése, amely a nemzetközi jog tükrében számos kérdést felvet. Önmagában aggályos, hogyan lehet a nemzetközi jog rendszerébe beilleszteni, ezért erre szintén kitér a kutatás.

A kalózkodás által okozott problémák valójában nem kizárólag a tengerhez és az ott végrehajtott támadásokhoz kötődnek. Kiemelkedik a bíróság elé állítás szakasza, ahol számos probléma jelentkezik, akár utólag az üldözés és elfogás kapcsán. A dolgozat célkitűzése ezek feltárása az erőszak alkalmazásától az emberi jogi aggályokig. Utóbbit az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata is mutatja.

A másik ilyen, eljárás során adódó kérdés az univerzális joghatósághoz kötődik. Ennek megfelelően a kutatási célok között helyet kap a kalózkodás szerepének vizsgálata az univerzális joghatóság kialakulásában és a hozzá fűződő jelenlegi viszonya. Ahogyan annak feltárása is izgalmas kérdés, hogy milyen összetételű és támogatottságú bíróságnak kell, illetve érdemes eljárnia az elkövetők felelősségre vonása terén, és általában milyen egyéb szempontokat érdemes figyelembe venni egy potenciális bírói fórum felállítása esetén.

A nemzetközi jogi kérdések mellett a kutatás másik célkitűzése annak feltárása, hogy az államok jogrendje hogyan reagál a kalózkodás jelentette kihívásokra és a hatályos nemzetközi jogi szabályozáshoz mennyire alkalmazkodik. A dolgozat a jogalkotáson keresztül a jogalkalmazásig, bizonyos értelemben az államok jogkövetési magatartását is figyelembe véve igyekszik átfogó képet nyújtani. Erre azért van szükség, mert a téma teljeskörű feldolgozásához

nem elégséges a nemzetközi jogi források önmagában történő elemzése. A nemzetközi egyezmények ugyan meghatározzák a kalózkodást és a keretrendszert, amelyben gondolkodunk, de az egyes államok szabják ki a büntetést, a felelősségre vonás az államok eljárási mechanizmusára épül. Az államok releváns nemzeti szabályozásának elemzése mellett fontosnak tartottam kitérni az Európai Unió kalózkodás visszaszorítása érdekében hozott erőfeszítéseinek értékelésére is. Ennek oka, hogy az EU külkereskedelmének 90%-át tengereken bonyolítja, az európai hajótulajdonosok kezelik a világ hajóinak 30%-át és a világ tengerészeti szállítási kapacitásának 35%-át, a világ flottájának pedig több mint 40%-át uniós vállalatok ellenőrzik. Az Európai Uniónak emellett halászati érdekeltsége is van, harmadik államokkal halászati megállapodásokat is kötött, amelyeket a kalózkodás veszélyeztet.

II. A KUTATÁS MÓDSZERE

A kutatás a tengeren elkövetett kalózkodás és fegyveres rablás terén kialakult szabályozást és gyakorlatot teszi elemzése tárgyává. A kalózkodás okai a szárazföldön is keresendők, a visszaszorítását szolgáló kezdeményezések létrejötte pedig a nemzetközi közösségen múlik. Ezért, bár a kutatás a kalózkodás kapcsán felmerülő jogi természetű kérdésekre koncentrálna, az nehezen választható el az állami akaratától, illetve annak hiányától.

A dolgozat valamennyi szintet figyelembe véve igyekszik átfogó képet adni, azaz a hatályos nemzetközi jogi szabályozást, a partikuláris, egyes államok közötti és államon belüli gyakorlatot is megvizsgálni. Az egyes szinteken belül a deskriptív vizsgálat és a történeti elemzés mellett analitikus módszereket is alkalmaztam. Minden fejezetben igyekeztem rávilágítani továbbá a kritikus pontokra, elemezve azok okát és azt, hogy hogyan lehet ezeket javítani.

A kutatás elkészítéséhez jelentős mennyiségű és eltérő minőségű forrás állt rendelkezésre, törekedtem ezek összegyűjtésére és rendszerezésére a dolgozatban. A számos tudományos munka mellett elsődleges forrásokat elemeztem. A dolgozatban igyekeztem megvizsgálni a párhuzamosan fejlődő, és mára terjedelmes mennyiségű *soft law* jellegű forrásokat is. Ami a nemzetközi jogi szabályozást illeti, a II. fejezet arra szolgál, hogy a hatályos nemzetközi jogi szabályozás történeti előzményeit feltárja. Ezért ebben a fejezetben nagy hangsúlyt fektettem a *travaux préparatoires* elemzésére, a kalózkodás fogalmának értelmezéséhez ez ugyanis elengedhetetlen. Jól nyomon követhető az egyes fogalmi elemek (pl. magánérdek) jelentésének koronkénti változása, valamint törekedtem a különböző javaslatokat, a tudományos álláspontok ütközését bemutatni, amelynek célja annak eldöntése volt, hogyan alkossák meg a kalózkodás fogalmát. A szerződések értelmezésénél fontos módszerek alkalmazását a III. fejezetben is folytattam. A kalózkodás elemzésénél, követve az egyes államok hozzáállását, értelmezési kísérleteit, kifejezetten fontos a szövegen kívüli értelmezési módok alkalmazása is. Az egyes források esetén alapvető, a már említett történeti mellett, a rendszertani és teleologikus értelmezés használata. A II. és III. fejezet éppen ezeknek a vizsgálati módszereknek a nemzetközi közösség részéről történő nem megfelelő alkalmazására hívja fel a figyelmet, amelynek eredményeképpen jelenleg egy archaikus fogalmat alkalmazunk a XXI. századi viszonyokra és emiatt folyamatosan fércelgetni kell a hatályos szabályozást.

A kalózkodás értelme aszerint is változott, hogy ki értelmezte az adott egyezményt (pl. tengeri övezetek kiterjedése vagy a nyereségvágy esetén stb.), ezért a nemzetközi jogi szabályozás feltárásánál fontos szempont volt az értelmezés alanya és terjedelme is.

Az I. fejezet leíró elemzése mellett, a régióban előforduló incidensek jellegét összehasonlítom. A III. fejezet tartalmát is igyekeztem rávetíteni az V. fejezetre, rámutatva, milyen kérdéseket vethet fel a kalózkodás fogalma az eljárásban vagy lehetséges-e rá építeni.

A kutatás a nemzeti szabályozásokra is részletesen kitér, itt az összehasonlításnak szintén kiemelkedő szerep jut. A III. fejezetben elemzett kalózkodás fogalmát igyekszem összehasonlítani a nemzeti szabályozással és megvizsgálni, hogy a kérdéses államok a nemzetközi jogi szabályokat milyen mértékben alkalmazzák, hogyan tudják saját dogmatikai rendszerükbe beilleszteni. A nemzeti szabályozásokat egymással is igyekszem összevetni, mely államok mutatnak hasonlóságot, melyek azok, amelyek hasonlóan fogadják el a tengerjogi egyezmény fogalmát, vagy éppen bajban vannak a kalózkodás és a fegyveres rablás elkülönítésével, hogyan viszonyulnak a fegyveres kíséret alkalmazásához, milyen elkövetési alakzatokat büntetnek és hogyan. Kitérek továbbá az egyes államok ítélkezési gyakorlatára. A nemzeti szabályozások vizsgálatakor tehát tekintettel voltam arra, hogy a kalózkodásra vonatkozóan milyen szabályozás született, és az hogyan vizsgálják a jogalkalmazás és a végrehajtás terén. Ehhez igyekeztem a releváns bírói gyakorlatot is feltárni, ahol ez lehetséges volt. Az elemzésben a kontinentális hagyományok mellett a *common law* államaira is kitértem, de az érintett, törzsi hagyományokkal rendelkező államokat is megvizsgáltam.

A dolgozat tehát az elsődleges források mellett esetjogi elemzésre is támaszkodik. A nemzeti bíróságok által lefolytatott legfontosabb eljárások mellett az Európai Emberi Jogi Bíróság releváns ügyeit is megvizsgáltam. A dolgozatban törekedtem annak feltárására, hogy egy adott incidens kapcsán mi az alkalmazandó jog.

A jogszabályok elemzésekor fontosnak tartottam, ismereteim korlátai között, hogy eredeti nyelven dolgozzam fel a rendelkezéseket. Némely esetben angol nyelvű fordítással dolgoztam. Ahol utóbbi nem volt hivatalosan elérhető, esetleg bizonytalan volt a fordítás (pl. Szomália), jeleztem azt.

A kutatás tehát a rendelkezésre álló forrásokra alapozva, különböző megközelítési módokat alkalmazva bemutatja és értékeli a hatályos szabályozási környezetet, annak eredetét és összefüggéseit. Betekintést nyújt a jogalkotási és jogalkalmazási bizonytalanságokba, rámutatva, mely területeken szorul fejlesztésre a hatályos nemzetközi jog.

Az említett források mellett jelentős szemléletformáló hatással bírt, és a kutatás menetét is meghatározták Hugues Eudeline-nel, a Francia Haditengerészet nyugalmazott kapitányával, az ICES oktatójával és a *Jacques Cartier Institute Géopolitique et Culturel* alelnökével folytatott diskurzusaink. Ezen eszmecsere során betekintést nyerhettem a témában érdekelt más tudományterületek, elsősorban a biztonság- és geopolitika szempontjaiba. Emellett gyakorlati képet kaptam az üldözés, elfogás menetéről, a tengeri terrorizmus valóságáról és a francia nemzeti szabályozásról. A témát külföldi egyetemeken (*Catholic University of Portugal, Lille Catholic University, University of West Bohemia*) is oktattam egy- egy előadás vagy akár egy kurzus erejéig alap-, mesterszakos hallgatóknak, valamint gyakorlati szakemberek, a tengerészetnél szolgálók is megtiszteltek jelenlétükkel, így az ő és a kollégák visszajelzései is hozzájárultak a kutatás alakításához, ahogyan a hallgatók érdeklődő kérdései is rámutattak, mely témák kifejtése iránt mutatkozik a legnagyobb érdeklődés.

III. A KUTATÁS EREDMÉNYEINEK RÖVID ÖSSZEFOGLALÁSA

A kalózkodás és a tengeren elkövetett fegyveres támadások veszélyeztetik a gazdaságot, ezen belül elsősorban a tengeri kereskedelemre, turizmusra, halászatra vannak negatív hatással, de gondokat okoznak a hajózás, a nyílt tengeren történő egyéb tevékenységek, az energia kitermelése során is. Hozzájárulnak bizonyos szolgáltatások, termékek árának megemelkedéséhez, de bizonyos mértékig a tengeri környezettel kapcsolatos környezetvédelmi kérdéseket is felvetnek, illetve a biztonságpolitika területén, a tengeri hajózás biztonságával összefüggésben okoznak problémát.

A modern kalózkodást a hajók sérülékenysége, a tengeri forgalom növekedése, a globalizáció, egyes államok törékeny állapota és a tengeri övezetek közti elmosódó határ hívja életre. Olyan bűncselekményről van szó, amely általában a nem megfelelő állami működés tüneteként jelentkezik, a globalizáció nyomán kialakuló gyors és egyenlőtlen gazdasági és politikai változások mellékterméke. Összetett jellege miatt felszámolása nem egyszerű, az okokat a szárazföldön is érdemes keresni, összefonódhat a terrorizmussal és a szervezett bűnözéssel. A kalózkodás egyik eredője az, hogy számos állam nem képes ténylegesen ellenőrizni bizonyos területeit. A nemzetközi közösség pedig nehezen tud mit kezdeni azzal, hogy egyes államok a működés határán egyensúlyoznak.

A kalózkodás és az annak visszaszorítását célzó kezdeményezések elemzése során hamar kiderül, hogy a nemzetközi jog számos területét érinti a téma.

1. A kutatás rámutat, hogy a kalózkodás opportunistá jellegű, gazdasági haszonszerzési célzatú, jól tükrözi az erőegyensúlyt egy adott régióban és, hogy egy államban milyen társadalmi, gazdasági állapotok uralkodnak. A kalózkodás jellege nagyban eltérhet attól függően, hol követik el azt. Ezáltal a fellépési stratégiának is eltérőnek kell lennie. Egyes esetekben a kalózkodással való megküzdést célszerű a regionális államokra bízni, más esetekben ez azonban nem hoz eredményt, a nemzetközi közösségnek kell fellépnie. A támadások típusának és az adott régióknak ismerete alapvető a megfelelő megoldás és az azt követő eljárás kiválasztásában. A kalózkodás tehát összetett probléma, így a rá adott válaszoknak is összetettnek kell lenniük.

2. A kalózkodásra vonatkozó történeti szabályozást és a fogalom fejlődését három szakaszon keresztül vizsgálva kiderül, hogy a meghatározást számos vita előzte meg. Ezeknek a tárgya az volt, hogy milyen mértékben kell megőrizni a kalózkodás alaptermészetét. Megállapítható, hogy a kalózkodás bizonyos fogalmi elemei évszázadok alatt sem változtak,

miközben a világ átalakult. A gondot valójában az okozza, hogy a fogalomhoz született kommentárokat, amelyek lényegesek az értelmezéshez, fokozatosan elhagyták és csak az adott szófordulatot vették át anélkül, hogy annak eredeti céljával tisztában lettek volna. A kalózkodás fogalmának a kialakításánál tehát, tudatos stratégiát nélkülözve, mindig az előző szabályt másolták át különösebb változtatások nélkül. Ennek eredménye egy archaikus fogalom, amely a modern idők próbáját nem minden tekintetben állja ki, és ezzel a nemzetközi közösség is csak a 2000-es évek elején szembesült.

3. Az előző pontban vázolt folyamatból következik, hogy a hatályos szabályozás tehát részben elavult. Az ENSZ tengerjogi egyezménye nem tudott olyan definíciót adni, amely a XX. század végi politikai és társadalmi helyzethez alkalmazkodik. Az elkövetés helye mellett a hatályos szabályozásnak két problémás eleme a magánérdek, nyereségvágy és a két hajó követelménye. Ezt felismerve, újabb egyezmények, határozatok és részben a jogi megközelítésen kívüli fogalmak is megjelentek. Ezek jellemzően *ad hoc* orvosolják a problémát. A Biztonsági Tanács idevágó határozatai például csak Szomáliára vonatkoznak és jelentőségüket nagyban relativizálja a tény, hogy az akkori átmeneti kormány ebbe beleegyezett. A jelenlegi szabályozás tehát a foltvarrásra emlékeztető mintát mutat, ahol a különböző kiegészítések, új szabályozások közti varrat hol szorosan tart, hol pedig lazább szálakkal kapcsolódnak egymáshoz ezek a szabályok. A kutatás céljai között szerepelt a hatályos szabályoknak az összevetése, annak megállapítása, hogy ezek hogyan illeszkednek egymáshoz. Ennek eredményeképpen megállapítható, hogy a kalózkodás fogalmi megközelítései tekintetében joghézagról nem, de jogbizonytalanságról beszélhetünk. Mindazonáltal, egy új egyezmény létrehozása számos, többek közt jogi nehézségbe ütközne, a jelenlegi tendenciák pedig nem abba az irányba mutatnak, hogy ennek realitása lenne. Marad tehát a személyre szabott, eseti megoldások alkalmazása, annak minden előnyével és hátrányával. Indokolt lehet egyfajta közmegegyezés kialakítása az államok között, hogy a meglévő egyezményeket és azok egyes fordulatait hogyan értelmezzék.

A valódi probléma azonban nem is a fogalomban rejlik. Kétségkívül hátrány, ha már a kiindulási pont körül is számos dilemma akad, azonban a gond, hogy a szabályozás az eljárás és az átszállítás tekintetében nem mond semmit, ahogyan azt sem követeli meg, hogy az államok megfelelően alakítsák át a nemzeti jogukat.

4. A hatályos nemzetközi jogi szabályozás ismertetése során kiemelt szerepet kapott a kalózkodás és a terrorizmus elválasztása. A terrorizmusnak valóban létezik tengerre specializálódott változata, ahol az elkövetők egyébként nagyon komoly kiképzésben részesülnek. A két cselekmény azonban tényleg mutat hasonlóságot, mindkettőre jellemző

egyfajta nemzeteken kívülség, hogy nincsenek tekintettel az államhatárookra. A kalózkodás is az állam és nem állami szereplők között fennálló konfliktus egy sajátos formája. A gyakorlatban nehézséget okoz, hogy magát a tengeren elkövetett cselekményt hogyan kell beminősíteni. Az elhatárolásra alapvetően az elkövetési szándékot használtam sorvezetőként. Az ezzel kapcsolatban a köztudatban élő nyereségvágy, magánérdek/politikai érdek dichotómia tekintetében azonban igyekeztem kételyt ébreszteni. A történeti forrásokat elemezve ugyanis elősejlik egy másik értelmezés, amely alapján a választóvonal ott húzódik a motivációk között, hogy a cselekmény kivált-e egyöntetű állami fellépést vagy sem. A kutatásból kiderül, hogy valójában csak a XIX. század végén bukkant fel a személyes célzat. A kor viszonyaihoz igazodva azt a praktikus célt szolgálta, hogy a hadijog alá tartozó, tipikusan a nemzetközi jog által el nem ismert felkelők cselekményeitől elhatárolja a kalózkodást. Ha tehát abból indulunk ki, hogy magánjellegű marad minden olyan erőszak, amely nem igényel állami fellépést vagy nem köthető bármilyen módon az államhoz, akkor a gyanúsítottak által elkövetett cselekmény nagy valószínűséggel az UNCLOS szabályozása alá esik, így kalózkodásnak minősül. Ez pedig akár egyfajta paradigmaváltást is hozhat abban a tekintetben, ahogyan a kalózokat és a terroristákat mereven és kategorikusan elkülönítjük egymástól. Különös tekintettel igaz lehet ez, ha figyelembe vesszük, hogy a kalózok könnyen radikalizálódhatnak, illetve összejárhatnak a terroristákkal.

A kutatás arra is rámutat, hogy az egyes történelmi tényeket, illetve a dolgozatban említett szerzők (pl. Cicero, Vattel, Gentili etc.) munkásságát úgy próbálták értelmezni, hogy azzal a terroristákat és a kalózokat özszemossák. Ennek célja annak bizonyítása, hogy a terroristák, a kalózokhoz hasonlóan az emberiség közös ellenségeként bárki által üldözhetőek legyenek, ezáltal legitimálva egy adott aktuálpolitikai lépést nemzetközi jogilag.

5. A nagy hajózási vállalatok maguk alakítottak ki eljárásrendet a kalózok elleni védekezés, fellépés, a túsztárgyalás és a váltságdíj kifizetése terén, amely a hatályos nemzetközi jogi szabályozás alkalmazásának körülményeit bonyolítja. Utóbbit főleg amiatt, mert eltérhet attól. A kutatásból kiderül, hogy gondot okozhat például az erőszak alkalmazása, ha nem ugyanazt értik kalózkodás alatt és a magánszektor olyan esetekre is kiterjeszti az általa alkalmazott protokollt, amelyeket a nemzetközi jog nem minősít kalózkodásnak, és amelyekre nem a tengerjogi egyezmény vonatkozik. Ennek jelentősége abban áll, hogy míg a biztosítás számol a kalóztámadások kockázatával, addig például a terrorista cselekmények okozta kárt már nem fedezi.

6. A kutatás rámutat, hogy a hajózási útvonalak ellenőrzésére alakult nemzetközi együttműködések ellenére fegyveres kíséret alkalmazása nélkül nem sikerül visszaszorítani a

kalóztámadásokat. A dolgozat elhatárolja a *vessel detachment protection* intézményét a biztonsági magánvállalatoktól. Az utóbbiak valóban hatékonyan teljesítenek, azonban olyan esetek, mint pl. az *Enrica Lexie*-ügy jól rámutat, hogy milyen súlyos következményei is lehetnek a magánvállalatok alkalmazásának. A legális és az illegális tevékenységek elkülönítése és a bizonyítás ugyanis a tengeren nehézkes lehet, az erőszak alkalmazásáról, a hatáskör túllépéséről, emberi jogi jogsértésekről nem is szólva. A fegyveres kíséret bevetését sokan sikertörténetként könyvelik el, a kutatás azonban rámutat, hogy ezek a vállalatok egy nem túl vonzó alternatívát jelentettek kezdetben, egy olyan megoldást, amely kiegészítő jelleggel volt jelen. Hamarosan azonban kiderült, hogy minden, az államok által komoly energiabefektetéssel felállított művelet kevesebb hatékonysági fokkal működött, mint a magánvállalatok, ezáltal közkedvelt megoldássá váltak. Az is felmerült, hogy akár érdemes a jövőben ilyen típusú katonai jelenlétet biztosítani a kérdéses régiókban. A dolgozat fontos eleme, hogy az érintett államok fegyveres kíséretre való viszonyát, az azzal kapcsolatos szabályozását is feltárja.

Az eddig mereven ellentartó nemzetközi jog ugyanis lassan nyitni kezdett, ezért ezen a területen hangsúlyos szerepet kap a *soft law* típusú források elemzése. Mivel a tiltás láthatóan nem vezetett eredményre, a nemzetközi jog kénytelen befogadni a fegyveres kíséret bevetésének gondolatát. Az engedékenység azonban kényszerűségből fakad. A Nemzetközi Tengerészeti Szervezet, amely tehát nyitni kezdett a fegyveres kísérek irányába, tisztában van azzal, hogy a dominó-elv alapján számos más területen jelentene problémát ezen kísérek alkalmazása. Erre vonatkozóan az ENSZ már fontolóra vett egy tervezetet, ahol más nemzetközi jogi területekkel igyekszik összhangba hozni a fegyveres kísérek alkalmazását, annak korlátozó jellege miatt azonban az államok közötti fogadtatása kétséges.

7. A fentiekén túl a dolgozat célkitűzése volt az elfogás és azt követő eljárás elemzése. A kutatás eredményeképpen felvethető, hogy nemcsak területi és nemzetközi vizekben lehetne gondolkodni, hanem célszerű lehet egy reakciós zónát létrehozni, ahol felléphetnek az államok és üldözhetik az elkövetőket.

Megállapítható, hogy az elfogás fázisában az egyik legfontosabb dilemma az erőszak alkalmazásának kérdése, annak mértéke. Ahogyan az kiderült, a tengeren, egy művelet végrehajtásakor, erőszak alkalmazására a fokozatosság elvének figyelembevételével sor kerülhet, de nem a 2. cikk (4) jegyében. Mindazonáltal, az erőszak bevetésének Webster-formula által kimunkált feltételei ekkor is fennállnak.

Az alapvető problémák azonosítása során kiderült, hogy az erőszak alkalmazása mellett az elfogást és eljárást megalapozó joghatóság beállítása a legfontosabb kérdés. A dolgozat egyik

központi megállapítása, hogy a kalózkodás valójában nem más, mint egy speciális joghatósági helyzet és az univerzális joghatóság megalapozásául szolgáló *hostes humani generis* valójában Cicero egy kontextusából kiragadott mondatán alapul. Ezzel együtt, ahogyan azt a kutatás során bizonyítom, az univerzális joghatóság kialakulásában alapvető szerepet töltött be a kalózkodás történeti fogalma, azonban mint modernkori jelenség rá az univerzális joghatóság csak praktikus okokból, az elkövetés speciális helye és a büntetlenség elkerülése okán irányadó. Az univerzális joghatóság egy iránytű, arra hívja fel a figyelmet, hogy egy adott korszakban melyek a globális prioritások, melyek azok egyetemes értékek, amelyek megsértése egyöntetű felháborodást vált ki, ezek közé a kalózkodás már nehezen fér, mint ahogy nem a nemzetközi büntetőjogba tartozik a kalózkodás megítélése sem. Ahogyan az a fentiekből kiderült, a kalózkodást alkalmanként érvelési alapként használják bizonyos állami műveletekhez, hogy azokat jogcímében megerősítse. A dolgozat erre rámutat, és azért tisztázza a kalózkodás és az univerzális joghatóság viszonyát, mert némelykor a fogalmak finom, de szándékos összemosása történik meg.

8. A kutatásból az is kiderül, hogy a bizonyítékok begyűjtése számos nehézségbe ütközik. Mivel a bírói eljárás kimenetele ezen a fázison alapul, kulcs fontosságú, hogy a bizonyítékszerzés sikeres legyen, ami tekintettel a speciális körülményekre, nem egyszerű feladat. A cselekmény elkövetésétől számítva évek is eltelhetnek a tárgyalásig, tehát a bizonyítékoknak viszonylag hosszú időn keresztül kell kielégítő állapotban maradniuk. Ez akkor valósítható meg, ha az államok, a közvetlen szereplők, mint például a nyomozók, parti őrség, a tengerészeti hatóságok és a felelősségre vonás, végrehajtás során érintett szervek közti kommunikáció hatékonyabbá válik. Ebben a szegmensben tehát kiemelt szerepe van az emberi tényezőnek.

9. A dolgozat az átszállítási megállapodásokra is hangsúlyt fektet, hiszen a bizonyítékok begyűjtésének megkönnyítését és a felelősségre vonás elősegítését szolgálja. Ebben az esetben nem kiadatásról és nem is átadásról beszélünk. Ebből fakad, hogy az elkövetőket nem illetik meg hasonló jogok, ezek a megállapodások kifejezetten a kalózkodásra szabottak. Számos állammal kötött ilyen megállapodás, amelyből megállapítható, hogy az átadások eltérőek, a különösebb jogi háttérrel nem megtámogatott fizikai átadástól egészen a kiadatáshoz hasonlatos képet mutató eljárásokig többféle megoldással találkozhatunk. Észrevehető, hogy szűk az értelmezési keresztmetszet, hiszen csak a kalóztámadásokat említi a levélváltás, a fegyveres támadásokról nem esik szó. Emellett, az egyes, regionális államok is számos problémát jeleztek, kapacitásaik végesek, ezért az átszállítási megállapodások jövője kétséges.

10. A kutatás meghatározó része az elkövetők bíróság elé állításának kérdése, amely hosszútávon a kalózkodás visszaszorítását szolgálja. A megoldási javaslatokat az állami szinttől a nemzetközi bíróságok eljárási lehetőségével bezárólag fejti ki a dolgozat, olyan szempontokat figyelembe véve, mint az összetétel, földrajzi távolság, hatáskör, a létrehozás anyagi költségei és időbeli keretei. Lényeges, hogy olyan megállapításokról van szó, amelyek nemcsak a kalózkodással kapcsolatos eljárások esetén használhatóak, hanem általában fogalmazzák meg a nemzetközi vagy nemzetközi elemmel bíró bíróság felállításának szükséges feltételeit, elemezve annak előnyeit és hátrányait. Ezáltal, bármely nemzetközi vagy a nemzetközi jogot sértő bűncselekmény elkövetéséért történő felelősségre vonásban eljáró bírói fórum felállításához összegyűjti a legfőbb szempontokat.

A releváns ENSZ főtitkári jelentés alaposága ellenére, a kutatás arra jut, hogy bizonyos kérdésekre nem kapunk választ. Ilyen pl., hogy mi lesz a kalózkodást szárazföldről finanszírozókkal, az azt segítőkkal vagy, ha a nemzeti bíróságoktól eltérő megoldás születik, az milyen viszonyban lesz (szubszidiaritás vagy elsőbbség) a nemzeti bíróságok eljárásaival, a büntetés kiszabásáról és annak végrehajtásáról nem is szólva. A javaslatokat tanulmányozva, a kutatás álláspontja, hogy a kalózkodás és ahhoz hasonló profilú bűncselekmények sosem fognak nemzetközi bírói fórumok hatáskörébe tartozni. Erre vonatkozóan a dolgozat kifejti, miért nem jöhetnek számításba olyan fórumok, mint az ICC vagy az ITLOS.

11. A somáliai kalózkodás elterjedésével kérdés lett az elkövetők emberi jogainak sérelme. Erre vonatkozóan az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatát érdemes figyelembe venni. Megállapítható, hogy az elkövetők emberi jogai akkor aktiválódnak, amikor átveszik felettük az ellenőrzést. A legfontosabb probléma a fogvatartási idő hosszával kapcsolatos, hiszen a legtöbb, elsősorban európai állam szigorú, de a szabályozásokat nem ennyire speciális körülmények figyelembevételével alkották meg. Ezért, ebben a tekintetben az EJEB gyakorlatában már sor került az államokat elmarasztaló ítéletek meghozatalára.

Emellett, az államok gyakran tartanak a menedékkérelmektől, amelyeket az elkövetők nyújtanak be, azonban, ahogy az a dolgozatból kiderül, a *non-refoulement* elve nemzetközi jogilag nem köti az államokat ebben a helyzetben. Megállapítható azonban, hogy a hosszú távú hatások vonatkozásában nincs utókövetés, nem tudjuk például, hogy mi lett a Szomáliába visszaszállított elkövetőkkel és emberi jogaik mennyire érvényesültek.

12. A kutatás további fontos eleme az államok gyakorlatát taglaló fejezet. Elsősorban a kalózkodás fogalma, az erre épülő joghatóság megalapozása, a magán fegyveres kíséret igénybevétele és a releváns bírói esetjog alapján hasonlítom össze az államokat. Ennek eredményeképpen megállapítható, hogy az államok általában háromféle hozzáállást

tanúsíthatnak a kalózkodás és fegyveres rablás meghatározását illetően: 1. Az államok az UNCLOS-ra alapítják a tényállást. Esetleg csak utalnak az egyezményre és önálló definíciót nem alkalmaznak. Lehetséges, hogy az egyezményt a saját jogrendszerükbe átültetik, vagy olyan tényállást alkotnak, ami az UNCLOS-nak megfelelő. Ilyen állam kevés van, idetartozik az Egyesült Államok vagy az Egyesült Királyság. 2. Azon államok, amelyek eltérnek a nemzetközi jogtól és saját tényállást határoznak meg. 3. Vannak olyan államok is, amelyek egyáltalán nem szabályozzák a kalózkodást külön tényállásként. Az adott állam kalózkodáshoz való viszonyáról sok minden kiderül már abból is, hogy mely törvényben, illetve melyik fejezetben kap helyet a kalózkodás, ha külön szabályozzák egyáltalán.

A joghatóság elismerése tekintetében az államokat két csoportra lehet osztani, az egyik csoportba tartoznak azon államok, amelyek kifejezetten univerzális joghatóságot társítanak a kalózkodáshoz (pl. Egyesült Államok), míg mások az extraterritoriális joghatóságra alapoznak (pl. Magyarország, Portugália vagy Norvégia).

A kutatás kiemeli az Európai Unió által a témában hozott döntéseket, fontos ugyanis, hogy az uniós államok gyakorlatukat egymáshoz tudják igazítani.

A kalózkodás kapcsán felmerülő nemzeti esetjog elősegítette számos joghatósági kérdés, a haditengerészek státuszával, a VPD-k és fegyveres kíséret alkalmazásával kapcsolatos dilemmák, tengerjogi kérdések tisztázását a nemzetközi jogban is. Ez is alátámasztja, hogy a kalózkodás nem egy egyszerűen körülhatárolható biztonságpolitikai probléma, hanem fontos jelentőséggel bír a nemzetközi jog fejlődése tekintetében is.

13. A kutatás másik fontos megállapítása, hogy az egyes területek valamint az elmélet és a gyakorlat közötti együttműködés nem zökkenőmentes. Ebben a tekintetben számos előremutató kezdeményezésnek lehetünk tanúi, azonban még mindig komoly gondot okoz, hogy a kalózkodás elleni küzdelem széttagolt. Minden érintett terület, legyen ez elméleti vagy gyakorlati megközelítés (állami gyakorlat, biztosítók, végrehajtás), a rá eső munkafolyamattal foglalkozik, saját terminológiát alkalmazva. Ezek a fázisok pedig sokszor párhuzamosan futó programok formájában vannak jelen, az elméleti tudomány még mindig nincs kellő tekintettel a gyakorlatra és a gyakorlat nem aknázza ki a tudomány eredményeit. A kutatás azonban a nemzetközi jog szervezőjét használva közelít a kalózkodáshoz. A jogtudomány által kimunkált megoldási javaslatok közvetítő szerepet tölthetnek be, amelyek hídként funkcionálhatnak a különböző érdekek egyeztetése során.

A jelenlegi tendenciák abba az irányba mutatnak, hogy a katonai műveletek helyett inkább a kapacitásfejlesztésre helyezi a hangsúlyt a nemzetközi közösség, a szárazföldön kell

biztosítani a jog uralmát. Az EU esetében ez az elmozdulás már látszik, bár fenntartják a katonai jelenlétet is. A kalózkodás természeténél fogva ugyanis félő, hogy az újból megerősödik.

Mindazonáltal, a kutatás arra is rámutat, hogy a kalózkodás jelensége számos dilemmát tartogat, és a hatályos nemzetközi jognak vannak olyan területei, amelyek ennek hatására fejlesztésre szorulnak. Szükséges például, hogy a lehetőségekhez mérten a hatályos nemzetközi jogi rezsimhez igazítsák az államok a szabályozásukat. Ezzel az időszakosan belobbanó kalózkodás ellen hatékonyan lehet fellépni, ami nem emészt fel több időt, emberi és anyagi erőforrást a nemzetközi közösség részéről, mint amennyit feltétlenül szükséges. Abban azonban egyetértés mutatkozik, hogy a nyugat-afrikai kalózkodással sokkal nehezebb lesz leszámolni.

A kalózkodást végleg felszámolni minden valószínűség szerint nem lehet, a hajózás biztonságának megerősítése azonban lehetséges. Eközben pedig az adott állam történeti, kulturális hagyományaira tekintettel, a jog uralmának beállítására is törekedni kell. Ehhez a párbeszéd, a politikai akarat, a jogi megoldások és műveleti tevékenységek összhangja szükséges.

A SZERZŐ TÉMÁBAN KÖZÖLT EGYÉB PUBLIKÁCIÓI, ELŐADÁSAI

Kiss, Amarilla, 'Maritime Piracy and Armed Robbery at Sea – The Case of Maersk Alabama' (April 2021), Department of Politics and International Relations, Faculty of Arts, University of West Bohemia

Kiss, Amarilla, 'Maritime piracy in the modern era in Latin America: discrepancies in the regulation' (2020), Acta Hispanica, no. II, Szeged

Kiss, Amarilla, 'Maritime Piracy and International Law' (November 2019) European School of Political and Social Sciences (ESPOL), Université Catholique de Lille

Kiss, Amarilla, 'International courts as the protectors of the global legal order?' (2019), International Association for the Philosophy of Law and Social Philosophy (IVR) W46, Lucerne

Kiss, Amarilla, 'A nemzetközi jog különleges alanyai' (2019), Internetes Jogtudományi Enciklopédia, <https://ijoten.hu/szocikk/a-nemzetkozi-jog-kulonleges-alanyai#block-1194>

Kiss, Amarilla, 'International courts and tribunals in post-conflict situations: new trend in international law?' (July 2017) ICON Society, Courts, Power, Public Law, 170 International Law and Conflict, Copenhagen

Kiss, Amarilla, 'The Relation between the United Nations and EU in Maintaining the International Peace and Security' (November 2016), Metropolitan University Prague, Plzen

Kiss, Amarilla, 'The Role of International Courts and Tribunals in Post-Conflict State Building' (July 2016), IPSA CS04.56, Post-Conflict Peace Building as Comprehensive Task: Complementary Perspectives from the Ground, Poznan

Kiss, Amarilla, 'A tengeri kalózkodás hatása a tengeri szállítmányozásra, különös tekintettel a biztosítókra' (2016. május 20.), Az ezerarcú magánjog: a jogfejlődés útjai és lehetőségei a XXI. században. A Magánjogot Oktatók Egyesületének nyolcadik éves rendes konferenciája, Nemzeti Közszolgálati Egyetem

Kiss, Amarilla, 'Maritime Piracy in the Context of Public International Law – with Special Regard to the Gulf of Guinea' (September-October 2015), Catholic University of Portugal, Lisbon

Kiss, Amarilla, 'Problems of the Investigation and Prosecution in Case of Piracy at Sea', (2015) Zbornik Radova, vol. 49, issue 1

Kiss, Amarilla, 'The Operational Aspects of a Possible Legal Forum Competent in the Crime of Maritime Violence' (July 2013) International Political Science Association RC09, Dublin

Kiss, Amarilla, 'A nemzetközi békéhez és biztonsághoz kapcsolódó határozatok végrehajtása Magyarországon' (2011), Kül-Világ, VII.évf., 2011/1-2.

Kiss, Amarilla, 'A kalózkodás hálójában- Szomália a színpad mögött' in P. Szabó Béla, Szemesi Sándor (szerk.) *Profectus in litteris II*, (Lícium Art, Debrecen 2010)

Kiss, Amarilla, 'Treating a Symptom or Curing the Illness? Somalia behind the Scenes of Piracy.'(2010), Iasi Journal of Legal Studies, Vol. V, No. 1-2

Kiss, Amarilla, 'Maritime Piracy with special regard to the Case of Somalia' in Zadravec Zsófia (szerk.), *Spring Wind 2010*, (DOSz, Pécs 2010)

Kiss, Amarilla, 'Questions of maritime piracy with respect to the situation in Somalia' (2010) in Radu I. Motica, Lucian Bercea, Viorel Pasca (szerk.) *European Legal Studies and Research*, Vol. II., Public Law, (Wolters Kluwers, Timisoara 2010)

Kiss, Amarilla, 'A tengeri kalózkodás nemzetközi jogi megítélése, különös tekintettel a Szomália partjainál folyó eseményekre' (2009), *Acta Juridica et Politica*, Szeged, tom. IX

Téma kapcsán oktatott tantárgy:

Konfliktusok nemzetközi joga/International Law of Conflicts (MA, 2017/18-)